

Nou llibres prohibits

Aquesta edició ha comprat amb el suport de:

**Ajuntament
de Barcelona**

**Diputació
de Barcelona**

Generalitat de Catalunya
**Institució
de les Lletres Catalanes**

**tocats
DE LLETRA**

Ajuntament de Manresa

© de l'edició: PEN Català
Coordinació de l'edició: Miquel Àngel Llauger

Dipòsit legal: B.7493-2019
Primera edició: març de 2019
Disseny i maquetació: questions.cat
Impressió: Book Print Digital, SA
Edita: PEN Català
Canuda, 6, 5è · 08002 Barcelona
Tel. 93 318 32 98
pen@pencatala.cat
pencatala.cat
@PENCatala

Índex

<i>Presentació</i>	7
Miquel Àngel Llauger	
1984: <i>El ministeri de la veritat</i>	9
J. M. Vidal-Illanes	
<i>La disputa de Turmeda, l'església del sant tornem-hi i altres fatxendes</i>	13
Pere Perelló i Nomdedéu	
<i>Lev Gumiliiov: la persistència en l'ofici d'historiador</i> ..	17
Jaume Claret Miranda	
<i>L'ombra de Torquemada de Karl Otten: expressionisme i testimoniatge</i>	21
Pere Joan Tous	
<i>El cas Baudelaire</i>	25
Rosa Planas	
<i>Els Viatges de Gulliver, o la més eficaç forma de censura</i>	29
Nanda Ramon	
<i>Les contradiccions que ens provoca Hitler=SS</i>	33
Pere Joan	
<i>Unes notes sobre el segrest de Marius d'Antoni Serra</i>	35
Pilar Arnau i Segarra	
<i>El mag d'Oz: la utopia i la màgia també són censurades</i> ..	39
Pilar Rubí	

Presentació

MIQUEL ÀNGEL LLAUGER

Vicepresident per les Illes Balears del PEN Català

L'incendi de la biblioteca d'Alexandria, els llibres del Qui-xot que el capellà i el barber van triar per al foc, les fogueres que els estudiants nazis organitzaven per carrers i places de Berlín, les cremes de llibres que va imaginar Ray Bradbury: són focs històrics i de ficció, però repeteixen una imatge que sintetitza a la perfecció la passió dels poderosos per esclafar. La circulació lliure de les idees incomoda profundament el poder, que hi veu una amenaça intolerable. I el poder respon amb el foc: l'obsessió per cremar llibres és el millor testimoni del valor d'aquest objecte de paper com a instrument de qüestionament i de subversió. Més llibres vol dir més llibertat, menys llibres vol dir més opressió.

La crema física de llibres només ha estat una de les formes que ha adoptat l'afany per prohibir-los. Els llibres han estat perseguits, retallats, amagats, oblidats o tergiversats. I els objectius de la repressió han estat els llibres i també els homes i les dones que els han escrit, que han patit humiliació, presó, exili, menyspreu, oblit i assassinat.

De totes aquestes coses volíem, des del PEN Català, que parlés el cicle «Llibres prohibits», organitzat en el marc de

la 36a edició de la Fira del Llibre de Palma, celebrada de l'1 al 10 de juny de 2018. A partir del dia 2, i durant nou dies seguits, nou persones van parlar d'un llibre o d'un autor que havia patit alguna forma de repressió. Havíem fet la proposta a persones d'àmbits diversos: a escriptors, per descomptat, però també a un dibuixant i a professors i acadèmics de camps diversos. Cadascú podia triar el seu llibre. El resultat va ser exactament el que volíem: mostrar que el deliri del poder per prohibir es mostra sempre i per tot arreu. Hi ha llibres prohibits clàssics i moderns, n'hi ha d'aquí i d'allà, i n'hi ha de tota mena: de ficció, de poesia, infantils, de còmic, d'assaig. Tot alimenta la fam del repressor. I parlem de llibres perquè és el nostre camp, ben conscients que la música, el cinema, els mitjans informatius o les xarxes també han estat i són víctimes d'atacs a la llibertat.

La 36a Fira del Llibre de Palma va estar dedicada a la llibertat d'expressió. La gent del món de les lletres sabem que vivim temps de retrocés, tant si mirem cap a casa com si mirem cap al panorama global. El compromís del PEN amb la llibertat és més vigent i més necessari que mai.

1984: El ministeri de la veritat

J. M. VIDAL-ILLANES

Escriptor i advocat

1984 va ser proscrit per causes diametralment oposades a les dues superpotències enemigues del segle xx. A l'URSS va estar prohibit fins al 1990; i als Estats Units, després de la publicació el 1949, va ser censurat per considerar-se un relat procomunista. A Espanya la primera edició és de 1952 i als anys vuitanta es reeditava complet, sense censura. Avui encara no es pot publicar a alguns països pel fet que qüestiona els règims dictatorials, a més d'incloure escenes que atempten contra la moral d'algunes cultures.

La novel·la és una narració emmarcada en una distopia en la qual un estat omnipresent forja un conformisme complet entre els ciutadans, perseguint la supressió de la identitat individual mitjançant un control absolut dels seus moviments i accions. El llibre descriu una societat totalment mancada de llibertat, on el pensament privat no existeix com a conseqüència de la vigilància permanent a què l'Estat sotmet a la ciutadania. El llibre introdueix conceptes intemporals de dominació, com el del Gran Germà: un líder que tot ho

pot veure i controlar a través de monitors («telepantalles») situats pertot arreu; o el de l'Habitació 101, que es tracta d'una cambra de tortura situada al Ministeri de l'Amor en la qual el presoner és obligat a enfrontar-se al seu pitjor malson. Tan gran és l'omnisciència de l'Estat a la societat totalitària de 1984 que fins i tot les autoritats coneixen els malsons dels ciutadans. El malson i, en conseqüència, el càstig del protagonista Winston Smith és que les rates li roseguin i li devorin el rostre: això el neutralitza com a individu lliure.

El llibre també inclou la figura de la Policia del Pensament, la Novaparla (la llengua que fan servir els buròcrates i polítics per mantenir controlada la població), o el Ministeri de la Veritat (Miniver), que és en realitat una estratègia contínua de reescriptura de la història. L'obra conté passatges que revelen fórmules vigents avui i que coneixem com a postveritat, adoctrinament, reprogramació o contraprogramació. El personatge principal, Winston Smith, treballa al Ministeri de la Veritat i es dedica a reescriure la història destruint tota evidència que pugui contradir qualsevol versió oficial. És tal l'activitat que fa d'esborrat històric, que arriba un moment en què ja dubta sobre quines coses són certes o no en el passat i el present.

Bàsicament el llibre fou prohibit per la vinculació ideològica d'Orwell al socialisme utòpic i per la seva afinitat amb Lev Trotski i el trotskisme, línia ideològica que anirà abandonant. De fet, la descripció que fa del rostre del Gran Germà recorda les faccions del revolucionari marxista soviè-

tic. En realitat el llibre és una crítica contra les dictadures: Orwell tenia al cap els règims de Stalin, de Hitler o de Franco, quan imaginava la seva obra i l'anava desplegant. Aquest fet, barrejat amb la intencionalitat de demostrar al llarg de la narració els efectes del control del pensament o de la necessitat de reescriure la història amb la versió dels vencedors, va provocar que es convertís en un llibre incòmode arreu.

1984 se situa formant una trilogia distòpica curiosa i confluent amb *Nosaltres* del rus Ievgueni Zamiatin (considerat un autor antisoviètic) i *Un món feliç* d'Aldous Huxley. Probablement la fusió dels tres llibres ens podria donar una projecció aproximada a la realitat actual i a la que, presumiblement, esdevindrà d'aquí a unes dècades (amb les distàncies lògiques del temps en què varen ser escrites). *Nosaltres* va ser un altre llibre prohibit i el seu autor va morir a París el 1937.

Una curiositat final: 1984 és una data que no pretenia ser profètica sinó que prové de l'alteració de les xifres de l'any en què es va preparar la publicació (1948), ja que el títol original que li va posar Orwell va ser *L'últim home a Europa* (*The Last Man in Europe*).

**La disputa de Turmeda,
l'església del sant tornem-hi i altres fatxendes**

PERE PERELLÓ I NOMDEDÉU

Escriptor i comunicador social

«Mare nostra que esteu en el zel / sigui santificat el vostre cony /
l'epidural, la llevadora, / vingui a nosaltres el vostre crit /
el vostre amor, la vostra força.»

DOLORS MIQUEL

L'any 415 la filòsofa Hipàtia d'Alexandria fou assassinada i espedaçada per seguidors de Sant Ciril. Prop de dos mil anys més tard, no fa gaire, a Palma, cinc joves feministes reberen una condemna d'un any de presó cada una per haver entrat en una església a exigir respecte pel drets de les dones a ser sobiranes de llur propi cos; a Barcelona, la poeta Dolors Miquel fou criminalitzada per recitar una *Mare nostra* feminista a l'Ajuntament de Barcelona. La denuncià l'Asociación Española de Abogados Cristianos, entitat que s'ha erigit en una mena de Nova Inquisició paraeclesial i ha iniciat persecucions judicials contra artistes com Javier Krahe, Abel Azcona, Willy Toledo o les dones de la «Pro-

cesión de la Anarcofradía del santísimo coño insumiso y el santo entierro de los derechos socio-laborales».

Es veu que quaranta anys d'imposició criminal de nacional-catolicisme han deixat una herència mala d'espolsar i que les velles aliances i tarannàs concomitants no acabaren amb la mort del dictador. La prova d'això és que l'any, 2018, la Fira del Llibre de Palma s'ha vist èticament impel·lida a la necessitat de reivindicar la llibertat d'expressió, i tot perquè un personatge carregat de dolentia, apòleg de la incultura, l'odi i el feixisme, ha provocat que un jove raper mallorquí –i qui diu raper, diu poeta o glosador–, en Valtonyc, sigui condemnat a més de tres anys de presó pel simple fet d'haver escrit i cantat unes cançons.

Aquest és, al cap i a la fi, el motiu pel qual avui ens trobem aquí, disposats a recordar *La disputa de l'ase*, obra censurada d'un dels nostres escriptors més rellevants i potser també més oblidats: Anselm Turmeda, Abdallah al-Tarjuman o Al-mayurqui, tot atenent l'amable invitació del PEN.

Anselm Turmeda és, sens dubte, un dels personatges més fascinants de la cultura catalana. Nascut a Palma l'any 1352, després d'ordenar-se franciscà i estudiar teologia en algunes de les universitats més importants de l'època, com ara París i Bolònia, devers l'any 1375 viatjà a Tunísia i es convertí a l'Islam. No obstant això, mai no deixà d'escriure en català ni des del marc cultural i simbòlic del cristianisme. Fruit d'això són obres fonamentals de la nostra literatura com el *Llibre de bons amonestaments*, *Profecies*, l'esmentat *Disputa*

de l'ase, Llibre de tres o les Cobles de la divisió del Regne de Mallorca.

Turmeda escriví *La disputa de l'ase* al voltant de 1417, inspirat en un apòleg àrab del segle VIII, l'*Epístola dels animals*. El llibre entrà a l'índex de llibres prohibits per la Inquisició de Madrid el 1583. Els motius més probables de la censura són alguns passatges d'evident caràcter anticlerical, curiosament els més atribuïbles a la creativitat de Turmeda. A grans trets el llibre és una discussió filosoficoteològica sobre la superioritat de l'ésser humà sobre la resta d'animals, en la qual el precís argumentari racional desplegat pels animals en contra de la superioritat humana finalment només pot ser rebut, gairebé en un gir *ad hoc, ex machina* i ben poc creïble, per un dogma teològic, fet que podria fer pensar o bé en un ardit de Turmeda per posar de relleu l'absurd de la dogmàtica catòlica, o bé en el molt que ha canviat la mirada lectora des d'aleshores.

Perquè ens facem una idea del que pot arribar a suposar la censura d'un llibre, si avui dia podem llegir *La Disputa de l'ase* és gràcies al fet que una versió francesa de 1544 defugí la Inquisició espanyola. No se'n conserva, per tant, l'original en català. Les versions catalanes que existeixen són, doncs, traduccions o reconstruccions dutes a terme des de principis de segle XX fins als nostres dies, amb més o menys encert, per diferents autors. És a dir, d'alguna manera, durant més de tres-cents anys, la *Disputa de l'ase* fou completament arrabassada per la censura del sistema literari en

què fou concebuda i, tanmateix, la seva reintegració és parcial, perquè a menys que n'aparegués un exemplar perdut, difícilment tindrem accés a la feiçó original que li atorgà Turmeda.

En definitiva, això de la censura no són bromes. Les conseqüències poden ser irreversibles. Els censoradors, curiosament, sempre solen ser els mateixos, l'església del sant tornem-hi i altres fatxendes.

Lev Gumiliov: la persistència en l'ofici d'historiador

JAUME CLARET MIRANDA

Historiador i professor a la UOC

Lev Nikolayevich Gumiliov¹ va néixer el 1r d'octubre de 1912 a Sant Petersburg. Nascut en un ambient intel·lectual i cosmopolita, va ser un historiador i antropòleg dels pobles de l'Àsia central soviètica. Quan tenia set anys, els seus pares, els poetes Nikolai Gumiliov i Anna Akhmàtova, van divorciar-se. Dos anys després, Nikolai era executat per la Txekà, acusat d'estar involucrat en una conspiració monàrquica. Orfe d'un «enemic del poble», Lev va ser inclòs en les purgues estalinistes. El 1935 l'NKVD el detenia i començava un joc del gat i la rata, fins que el 1938 el sentenciaven a cinc anys en un camp de treball. Sortiria just per participar en la Batalla de Berlín. Els serveis prestats no li serviren de res, i el 1949 tornava a ser condemnat a deu anys d'internament.

1. Adoptam la forma correcta catalana, «Gumiliov». A l'edició castellana del llibre comentat, que és la que serveix de base per al comentari, es fa servir la forma «Gumilev».

Desesperada davant l'empresonament del seu únic fill, Akhmàtova va redirigir l'angoixa de la incertesa, el dolor de la injustícia i les llargues hores d'espera compartides amb d'altres familiars de presos cap a la poesia. D'aquí sorgeixen els poemes de *Rèquiem*, difós primer de forma clandestina i de memòria. Era la crònica del Gran Terror.

Lev no va ser alliberat fins al 1956. Per sort seva, el director del Museu de l'Hermitage va acollir-lo i va fer-li de mentor perquè viatgés als territoris del delta del Volga i del nord del Caucas, excavés a Samarcanda i estudiés el passat d'aquelles cultures. El 1960 era admès com a professor de la Universitat de Leningrad i dos anys més tard presentava la seva tesi doctoral sobre els ancestres dels pobles turquimans i, poc després, una segona sobre geografia.

Però les seves interpretacions resultaven poc ortodoxes. Ras i curt, les seves monografies van ser prohibides i ell mateix marginat. La situació es va allargar fins a l'arribada de la Perestroika, quan va gaudir d'una sobtada popularitat, especialment dins les noves repúbliques nascudes després de l'enfonsament soviètic. Per desgràcia, Gumiliov moria el 15 de juny de 1992 a Sant Petersburg.

Des de la seva aparició, *La búsqueda de un reino imaginario* va ser polèmic i, fins a cert punt, malèit. Massa heterodox en el seu plantejament, massa perifèric en la seva temàtica i amb un autor encara massa marcat pel seu passat, els poders acadèmics soviètics van fer-li de seguida el buit. En primer lloc, plantejava la superació de la filologia, entesa com a

erudició eixorca, tot substituint-la per una barreja de camps científics. En segon lloc, el seu plantejament desbordava els límits d'un període històric o d'un poble concret, i resseguia les històries sense importar-li trepitjar camps aliens d'especialistes gelosos. I en tercer lloc, combinava la gran mirada de l'àguila sobrevolant les estepes a l'aproximació del detall a peu de terra del petit rosegador, gràcies als seus coneixements com a geògraf, antropòleg, historiador i filòleg.

Però, i aleshores, per què llegir-lo? Doncs perquè ens permet conèixer mons ignorats i, tanmateix, fascinants. La (falsa) cerca d'aquell regne imaginari li serveix a Gumiliov per acostar-nos a les estepes de l'Àsia central a través d'un relat que vincula les diferents onades d'invasors cap a Europa amb els canvis climàtics. També ens relata l'existència d'una autèntica tradició cristiana representada pels nestorians. Inspirats per aquesta branca del cristianisme, els mongols conqueriran bona part dels territoris musulmans, entrant a Bagdad i Damasc el 1260. L'operació militar segurament va salvar Europa d'un gran atac islàmic... I, tanmateix, aquest episodi ens és tan desconegut com el rebuig de Roma a aliar-se amb ells contra l'enemic musulmà o com la negativa a comptabilitzar-la com una de les croades sancionades per la història.

I aleshores, quan arribem al final de llibre, descobrim que no tot encaixa a la perfecció, que la història no és un rellotge de precisió. El mateix Gumiliov ens adverteix que l'acumulació de coneixements no comporta la comprensió dels

fenòmens, que el vincle mai és automàtic i que sovint l'erudició no fa avançar el coneixement, que només trobem allò que cerquem i que necessitem una espurna especial perquè la relació entre investigador i material sigui fructífera. Com qui revela un secret, l'autor tanca el llibre dient-nos: «que en este libro se presta atención, no a un reino legendario que nunca existió, sino, sobre todo, al modo de entender esa admirable rama del conocimiento que es la historia».

***L'ombra de Torquemada* de Karl Otten:
expressionisme i testimoniatge**

PERE JOAN TOUS

Professor de Literatures Romàniques (Universität Konstanz)

L'editio princeps de *Torquemadas Schatten* (*L'ombra de Torquemada*) correspon a la que va publicar a Amsterdam la prestigiosa editorial S. Fischer, que s'havia traslladat a Holanda precisament per escapar de la censura i de la repressió nazi. La mala sort va voler que, gairebé poc temps després de sortir a la llum la novel·la, les tropes alemanyes ocupessin Holanda i destruïssin els fons de les editorials de l'exili. D'aquesta primera edició només se'n van poder distribuir uns mil exemplars i l'obra tan sols va ser reeditada el 1980, per la petita editorial hamburguesa Konkret. Només dos anys més tard, el 1982, seria recuperada per l'editorial Fischer que, ara establerta a Frankfurt i pletòrica de força, s'havia arriscat a publicar una col·lecció titulada «Bibliothek der verbrannten Bücher», ('Biblioteca dels llibres cremats'), que constituïa un tardà homenatge a la generació perduda de l'exili i que va aconseguir una molt bona acollida per part del públic lector.

Com el títol ja fa suposar, *Torquemadas Schatten* té a veure amb Espanya, encara que no amb l'Espanya del Segle d'Or, sinó amb l'Espanya de l'anomenat «Alzamiento». L'acció de la novel·la, la trama de la qual és un conat de resistència antifeixista protagonitzat per un grup de pescadors, pagesos i obrers de Cala Rajada, transcorre en aquests primers dies després de l'«Alzamiento» al Llevant mallorquí i més precisament en la llavors petita vila de pescadors que era Cala Rajada, i en part també a Capdepera i Son Servera, localitats que l'autor identifica amb uns ficticis «Pueblo», «Cabra» i «Iglesias». Però Otten (1889-1963) transforma l'espai gabelleí/llevantí en un espai imaginari, i li dona així un valor exemplar i més profund que una mera crònica local.

Això no impedeix que la novel·la utilitzi fenotips propis de la Cala Rajada d'aleshores (pescadors, guàrdies civils, falangistes, pagesos, capellans, contrabandistes, turistes i exiliats, secretaris d'ajuntament etc.). Alguns d'aquests fenotips, com el cap de la Falange local, un jove pescador anomenat «Hai», que vol dir «tauró», remetent sense dubte a persones reals, com assegura el mateix Otten, però això no s'ha d'entendre necessàriament en el sentit d'un retrat individualitzat, sinó més aviat com la d'un tipus humà.

Diferent és el cas d'aquells personatges com el del capità Bayo que remet de manera inequívoca al capità Alberto Bayo que va comandar el desventurat desembarcament republicà a Porto Cristo, esdeveniment àmpliament tematitzat en la novel·la. Apareixen així, transformats en perso-

natges de novel·la i concebuts com a arquetips dels actors socials enfrontats en aquella contesa, persones tan significatives com el general Goded i l'oligarca Joan March, que Otten transforma en «Voerge», òbvia al·lusió al sobrenom de «Verga», de per si emblemàtic, però alhora joc semàntic, ja que en alemany «Voerge» remet fonèticament a «Würger», que vol dir «estrangulador». Una cosa semblant passa amb la natura i el paisatge. També aquí Otten parteix de la realitat per a transfigurar-la literàriament, sense però trair-la i sense caure mai en l'afany pintoresc, de postal. La seva Mallorca és la Mallorca pagesa, pobra, en certa manera arcaica i primitiva, qualitat que ell, com un dels fundadors i un dels màxims exponents de l'expressionisme alemany, connotava positivament com a puresa antropològica. El seu «Pueblo» és la Cala Rajada d'aquella època: ni tan sols un petit poble, sinó unes quantes dotzenes de cases escampades al voltant d'una carretera que, venint de molt lluny, de Palma, potser de Barcelona, de París o del mateix Berlín, concloïa allà mateix, definitivament, davant l'horitzó immensament blau de la Mediterrània.

Torquemadas Schatten no pretén ser una crònica local d'aquell estiu del 36. Otten no va voler historiar el que passava, sinó testimoniar-ho des d'un compromís humanista, que ell xifrava en un antifeixisme de tall pacifista. I perquè aquest testimoni també tingués dignitat literària, va utilitzar els recursos propis de la seva estètica: no per a tergiversar el testimoni, sinó per a acompanyar-lo i transcendir-lo.

Sens dubte seria una important contribució a la memòria cultural de les Illes Balears, si aquest llibre aparegués en traducció catalana. Cal retornar Karl Otten i la seva novel·la a Mallorca. Ambdós haurien de formar part de la memòria cultural de la nostra illa, també i sobretot perquè enfoquen aquella Cala Rajada d'abans, republicana, generosa i hospitalària.

El cas Baudelaire

ROSA PLANAS

Escriptora i investigadora

Les coses no són mai el que semblen, ni tampoc les persones, i aquest axioma és encara més cert quan tractam de Charles Baudelaire. L'únic poeta modern digne d'un sarcòfag antic. L'únic que es prestà a ser martiritzat en un poltre de tortura legal, inquiet per fer-se llegenda d'una transformació social que encara avui no s'ha resolt. No debades Walter Benjamin l'escollí com a model d'individu asocial, disposat a fer-ne la metàfora d'una societat que canviava escorant-se cap al totalitarisme, no tan sols polític, sinó també cultural. La prohibició escau a Baudelaire com una espasa a un mosqueter. Li és inherent, necessària per convicció probatòria d'allò que s'ha fet palès: la submissió dels intel·lectuals a l'ordre polític. Fet ben demostrat, d'altra banda, en la mateixa època de Baudelaire amb el cas Flaubert. Si admetem que *Madame Bovary* fou absoluta perquè el seu autor no incomplia cap de les normes convencionals, hem de resoldre, per la mateixa raó, que *Les Fleurs du Mal* foren condemnades en nom i per nom del seu autor.

Sembla que la propietat intel·lectual de les idees sempre ha tingut un valor relatiu, sobretot si tenim en compte que el tràfic il·legal dels conceptes i el robatori indigne de les més belles emocions ha estat un dels dubtes que sempre han planat sobre els escriptors, per tant fer recaure tot el pes de la llei en una obra literària resulta encara més intimidatori i absurd. *Jo no som la meua obra*, sembla que va dir Baudelaire enmig del procés, quan l'advocat i l'amistat miraven de salvar-lo. Per assenyalar el mal, no cal ser el diable en persona. Però, tot i així, hi havia quelcom d'espès, d'odiós en l'ambient de la legalitat. Baudelaire era un rebel, insensat, fillastre d'un heroi, el general Jacques Aupick, amb qui, a banda de discrepàncies ideològiques, disputava l'amor de la seva mare, la vídua del clergue Joseph-François Baudelaire, Caroline Archimbaut, dona inestable i profundament infeliç, que va projectar en el seu fill les seves pròpies incerteses. Baudelaire havia d'ostentar el bàndol de la conducta inapropiada, de la resistència activa contra l'abassegadora influència del padrastre.

La mulata Jeanne Duval, Théophile Gautier i les influències dels salons i els opiàcics, acabarien per encrespar la bullidora intel·ligència del jove Baudelaire. Mai no seria vell, ni tampoc per edat hi arribaria. Mai no seria com volien que fos, ni els estetes, ni els poetes, ni els clergues, ni els militars, ni els increïbles revolucionaris, ni els moderns, cap ànima similar, cap indret on amagar-se, tot ell en exposició, despul·lat fins a les molles de la seva descarnada caricatu-

ra. Baudelaire se'n riu dels qui creuen que l'han descobert, que el coneixen, que saben per on va. El llibre castigat és un exemple de l'asfíxia que pateix. Desafiament a les lleis que protegeixen la religió i la moral. Aquesta és la condició acusatòria que el 7 de juliol de 1855 mobilitza la justícia francesa contra l'autor de *Les Fleurs du Mal*. Una minúcia.

La defensa esgrimia una tautologia: Baudelaire es proposava com a model d'autor moralista, per mostrar les indecències i cauteritzar-les. Una mena d'antídot contra la corrupció, una injecció d'estricnina en el país dels hipòcrites. Enverinar per purificar. L'època, emperò, no convida als experiments ni a les subtileses, el regim ferri i dictatorial albira la revolució de 1848, on el poeta demana públicament la «mort» del seu padrastre. Èdip encegat per la violència llibertària que s'ocupa d'esteranyinar l'infern. Satan sempre omnipresent en l'obra i vida del jardiner del mal. Però la intenció no és suficient per a condemnar-lo, les flors han de ser dissecades, almenys paralitzades en el jardí botànic de la mentalitat burgesa. Cloure les portes, mostrar l'espècie però sense tocar-la. És la manera com la societat neutralitza tot allò que li sembla pertorbador, perillós. Champfleury, l'advocat, l'adverteix: «Vostè serà acusat de realisme». No s'equivoca, la realitat és allò que espanta, les multituds, la massa intolerant, el tràfec de la ciutat convertida en un monstre de caps anònims, on cada cos amaga un punyal disposat a clavar-se en el cor del poeta. La jerarquia dels temes, el socialisme flairant-se indecís però

gràvid en una munió d'idees encara porugues; comença la darrera revolució.

Baudelaire no és pernicios, ni la seva obra es pot resumir en l'exposició extremadament bella d'una decadència que arribarà al zenit en el segle següent. No condemna, però acusa; no proposa solucions ni límits, no exigeix la cançó de l'esperança ni la responsabilitat dels polítics. No vol saber res dels defectes humans, massa bé que sap que «tots vam néixer marcats pel mal». És un pur equilibrista, un solitari desemparat, que s'estimba contra la pròpia indefinició. Coneix tot allò que és el mal, d'on ve i cap a on va, però no aconsegueix recuperar el bé. Sap fer or del fang, amb la simple paraula. Bescanvia monstruositat per bellesa i se'n riu dels qui pensen que entenen la realitat.

La prohibició no li fou aixecada fins a l'any 1949, en què s'anul·là la sentència condemnatòria de l'any 1857. Entremig dues guerres mundials, dues bombes atòmiques, un totalitarisme arrauxat que combinava l'esterilitat amb l'ambició, mentrestant les flors havien crescut.

Els *Viatges de Gulliver*, o la més eficaç forma de censura

NANDA RAMON

Professora

Bowdlerització és el terme amb què, a la cultura anglosaxona, es coneix el procés pel qual un llibre és expurgat, és a dir, netejat d'allò que conté de noïble, ofensiu o erroni.

El terme prové de Thomas Bowdler (1754-1825), que va encetar el costum de publicar obres clàssiques degudament adaptades per a »infants i dones«. El cànon de Bowdler consistia bàsicament a crear versions que «poguessin esser llegides per cavallers davant dames i en família».

Quan sentim parlar de llibres prohibits –a part d'una llegiguera terrible–, ens ve al cap una certa imatge apocalíptica: processos, edictes, caceres, cremes, edicions segrestades, multes, exilis... I imaginam d'una gran densitat moral els «pecats» objecte de persecució: l'obsenitat, la provocació, la pornografia, la blasfèmia, l'escàndol, l'amenaça, la violència, la conspiració...

Moltes vegades, però, tot és més banal. Aquest és el cas, precisament, de *Viatges de Gulliver*, l'obra mestra de Jonathan Swift, publicada sota pseudònim el 1726.

Es tracta d'una obra celebrada i reconeguda –10.000 exemplars venuts només en les tres primeres setmanes–, multitraduïda, ultraeditada, hiperadaptada i arxiconeguda arreu del món. Tothom sap qui era Lemuel Gulliver i com era Lil·liput. Un gran èxit. O potser no tant...

Si entenem que la censura i la prohibició tenen per objecte tallar la comunicació entre l'escriptor i els seus lectors, segurament haurem de concloure que *Viatges de Gulliver* és un dels llibres més –i més ben– censurats de la història de la literatura occidental.

Dic això perquè, durant generacions, els lectors han restat incomunicats del missatge original de llibre –una àcida i destructiva crítica de la societat coetània– i, per mor de la profusió de versions i adaptacions *boulderitzades* –literatura infantil, cinema, còmic, TV...–, el gruix de la societat identifica l'obra de Swift com un amè conjunt d'aventures insubstancials i, en definitiva, com un innocent llibre per a infants.

Però per què els *Viatges de Gulliver* han resultat tan incòmodes i, per tant, censurats, escatats i esmotxats reiteradament?

En primer lloc, perquè el llibre original conté una crítica ferotge a la societat anglesa i europea del segle XVIII. Cap dels seus pilars queda indemne: la monarquia, l'església, els estaments, les cambres dels Comuns i dels Lords, l'educació, la justícia, l'exèrcit, el bel·licisme, el colonialisme, la cobdícia, la retòrica, la literatura, la ciència, l'art...

En segon lloc, perquè la càrrega escatològica –i de vegades obscena– de molts passatges seus el devia fer insuportable als estirats ullets puritans de preceptors, institutius, pares de família i editors.

I, finalment, perquè la peripècia vital del protagonista és terriblement pessimista. Gulliver és un antiheroi que descriu el món amb total desesperança. Poca ensenyança moral es podia extreure de la misantropia irredempta i la voluntària reclusió en què l'aventurer acaba la seva vida.

Per un d'aquests motius –o per tots tres alhora– els *Viatges de Gulliver* han passat a l'imaginari col·lectiu en la versió més inofensiva i edulcorada, tot i que el seu autor va deixar dit que no havia escrit el llibre per divertir el món sinó per vexar-lo.

Molts dels llibres i autors bandejats i perseguits són absolts, restituïts i reparats en el judici de la història. El seu missatge ens arriba nítid a pesar de les adversitats i els segles. *Viatges de Gulliver* és, en canvi, un llibre derrotat. Derrotat per una banalitat que ha sabut amagar hàbilment tota la causticitat, l'escatologia i el desencís vital que supura l'obra, i que era la seva vertadera senya d'identitat.

Les contradiccions que ens provoca *Hitler=SS*

PERE JOAN

Dibuixant i historietista

Hitler=SS és una sèrie de còmics amb text de Jean-Marie Gourio i dibuixos de Philippe Vuillemin i Gondot. Va ser publicada per primera vegada a França el 1980, per entregues, a la revista satírica *Hara-Kiri*. A Espanya es va publicar als anys noranta a la revista *Makoki* i després en àlbum. Va ésser segrestada i no s'ha tornat a editar.

Hitler=SS és una obra d'un humor negre i gairebé absurd sobre els camps de concentració nazis. Està fet des de la irreverència total, una irreverència que no exclou les víctimes. Planteja moltes més preguntes que respostes:

Quins són els límits de l'humor?

Es pot fer humor sobre les víctimes?

Una obra és més bona i guanya prestigi quan és prohibida?

L'autor d'una obra prohibida té per això autoritat moral per ésser escoltat com un referent?

L'equació tragèdia+temps (per fer humor sobre un tema que dol), quin límit de temps té? És lícit fer humor sobre

víctimes recents o, en tot cas, quant de temps s'ha d'esperar perquè la broma no faci ferida?

Tot humor és sarcasme?

És més intel·ligent el sarcasme que la ironia?

Permetem només bromes sobre les coses que no ens agraden?

O també sobre las que ens toquen de prop?

El bon gust és un valor per excloure o prohibir les bromes de mal gust?

Unes notes sobre el segrest de *Marius* d'Antoni Serra

PILAR ARNAU I SEGARRA

Assagista i professora

La novel·la *Marius*, de l'escriptor i periodista Antoni Serra (Sóller 1936), fou segrestada l'any 1967 per les autoritats franquistes. En aquest breu article, basat en treballs anteriors més extensos,¹ volem oferir el recorregut i les causes d'aquesta peculiar confiscació.

Recordem que l'any 1966 s'aprovà la nova Llei de Premsa i Impremta, coneguda popularment com a «lleï Fraga» (Fraga Iribarne era llavors el ministre d'Informació i Turisme), la qual canviava el vell sistema de la censura: l'examen minuciós de tot el que s'havia de publicar, previ a l'autorització. Amb aquesta nova llei, deixava de ser imprescindible presentar els textos a la censura abans de publicar-los. Els autors i els editors havien de valorar si el que publicaven corria el risc de ser segrestat o de donar lloc a multes o fins i tot a penes majors.

1. Pilar ARNAU I SEGARRA: «Censura literaria en Mallorca: el caso de la novela *Marius* (1967) de Antoni Serra» a *Interlitteraria. Creation, Political Repression and Censorship*, 22/I-2017, Tartu (Estònia), University of Tartu Press, pàgs. 79-93.

En aquest context de censura i d'autocensura el fins llavors periodista Antoni Serra s'estrenava com a narrador amb una trilogia novel·lística titulada *Camino hacia la horca*. Estava formada per tres novel·les, escrites en castellà, que es publicaren entre 1966 i 1972: *Destinos* (1966), *Marius* (1967) i *Radiografía* (1972). *Destinos* i *Radiografía* van patir supressions, retards i alteracions. *Marius*, en canvi, varen ser objecte de la censura posteriorment a la seva publicació.

*Marius*² és la segona novel·la de la trilogia. No és una novel·la extensa, té 163 pàgines. S'hi narra la història de Marius Andrade, un professor de filosofia esquerp, escèptic, sempre malhumorat i molt solitari. Un home d'uns quaranta anys amb fermes tendències paranoiques, definit pel narrador com una barreja de savi, boig i dimoni (23). Marius menysprea la humanitat, en nombroses ocasions es manifesta com a agnòstic, fins i tot com a ateu, en una societat que es presenta amb costums cristians tradicionals molt arrelats. Aquestes posicions causen alarma entre alumnes i professors.

Marius, encara que desagradable, fou publicada gairebé completa; la censura només en prohibí alguns petits fragments. Però després d'uns mesos a la venda, fou segrestada per ordre de la Dirección General de Información y Turismo de Baleares, i, per tant, se'n retiraren tots els exemplars

2. Totes les referències provenen de: ANTONI SERRA, *Marius (Camino hacia la horca)*, Palma: Impremta Politècnica, 1967.

de les llibreries encara no venuts i els que encara hi havia als magatzems de la Impremta Politècnica.

Els motius que s'al·legaren per a segrestar la novel·la d'Antoni Serra eren que atemptava contra la moral catòlica, els principis de l'Església com a institució i que s'hi percebia un atac contra l'ordre públic i la seguretat general de l'Estat.³

La correspondència entre Antoni Serra i el seu advocat, d'una banda, i les autoritats, d'una altra, permet veure la manca de voluntat de diàleg amb què emissor i receptor intercanvien missatges. En la resolució de 15 de maig de 1967, el delegado provincial del Ministerio en Mallorca considera que el contingut de *Marius* és ofensiu a la religió catòlica. Ho argumenta amb l'exemple d'algunes frases del protagonista, com: «Esta humanidad no me estará agradecida aun cuando quise liberarla de su esclavitud de Dios» (152).

El 19 de maig, en un informe signat per Ignacio Infante Merlo, Juez Especial para los delitos de Prensa e Imprenta de la Jurisdicción de Palma de Mallorca, s'ataca el segrest de *Marius*, tot considerant que les pàgines pretesament immorals són en realitat les opinions d'un personatge literari, i no necessàriament les de l'autor. Aquest informe no va ser pres en consideració quan el cas es va traslladar a Madrid, acompanyat per les al·legacions en què Antoni Serra es defensava

3. Podeu veure, a l'article esmentat a la nota 1, la reproducció dels documents de la censura i de l'epistolari entre Antoni Serra i les autoritats franquistes del moment.

de les diverses acusacions. Serra al·legava la llei 44/1967, aprovada poc abans, que regulava la llibertat religiosa. La resolució final del Ministerio de Información y Turismo conclouïa que «*Marius* viola y ofende en su proyección pública a ese principio moral del respeto a las creencias de los demás en cuanto al acatamiento de la Ley de Dios» i imposava a l'autor una multa de 25.000 pessetes. Antoni Serra es resignà a pagar-la, però la va acompanyar d'una valenta carta de protesta. Hi llegim, per exemple: «El escritor, tras haberse convertido su profesión en la más peligrosa y arriesgada de nuestro país, debe –con su voto de pobreza – tener el ánimo dispuesto a lo mejor y a lo peor, pero nunca debe renunciar a sus creencias ni a su libertad – de expresión y de pensamiento.»

Actualment, la novel·la *Marius* no és a la venda, ni tan sols en plataformes digitals de venda de llibres vells. A Mallorca, només n'hem pogut localitzar un exemplar en una biblioteca pública, i el que ens ha prestat amablement el seu autor per a preparar aquest treball. Moltes gràcies, Antoni Serra!

El mag d'Oz: la utopia i la màgia també són censurades

PILAR RUBÍ

Historiadora de l'art, comunicadora i gestora cultural

Gairebé tots coneixem *El mag d'Oz* a través de la versió cinematogràfica dirigida per Victor Fleming el 1939 amb Judy Garland interpretant Dorothy. És una adaptació del conte que va escriure Lyman Frank Baum el 1899. El llibre està molt arrelat en la tradició nord-americana perquè tots els contes són d'origen europeu (Grimm, Andersen, etc) i aquest és, si no el primer, un dels primers que es localitzen als EUA, en aquell moment un país novíssim. Quan Baum publica el llibre a Chicago el 1900, només fa seixanta-tres anys que s'ha fundat la ciutat. D'*El Mag d'Oz* se n'han fet moltes anàlisis sobre el seu possible contingut simbòlic, relacionades amb les creences teosòfiques del seu autor. També se n'han volgut extreure lectures polítiques, que Baum sempre va negar dient que escrivia per entretenir els infants i per guanyar-se la vida.

El mag d'Oz va ser prohibit en algunes ciutats d'Estats Units. El 1928 va ser retirat de les biblioteques de Chicago. Es va argumentar que les dones hi representaven papers de

lideratge. En aquell moment, la lluita de moltes seguia centrada a conquerir drets. Tan sols feia vuit anys que podien votar al nou continent. A tot això, hem de dir que Baum pertanyia a un club sufragista que promovia la defensa del vot per a la dona i cercava suport. Més endavant, entre 1957 i 1972, va ser prohibit a Detroit per la mateixa raó. Vivian Gornick diu que cada cinquanta anys aproximadament es produeix un interès renovat pel feminisme, perquè la lluita per a la igualtat de drets creix però també es desinfla i experimenta regressió. En una de les possibles interpretacions del llibre, el camí d'aventures que inicia Dorothy és el camí de la vida. Deixa enrere la llar familiar i s'enfronta al que és desconegut. Ho fa de manera independent i inicialment en solitari. És un camí (el de rajoles grogues) de superació en el qual avança, madura i es troba amb altres persones.

Cal afegir que *El Mag d'Oz* també serà censurat per presumpta ideologia comunista durant els anys quaranta. Al pròleg del llibre, se'l descriu com un món socialista ideal, un país fictici, que com a tret distintiu presenta l'intercanvi de regals i es basa en uns principis d'esperança: «Els habitants d'Oz no havien conegut mai cap malaltia... no hi havia gent pobra perquè no hi havia res semblant als diners. Alguns llauraven la terra i conreaven grans extensions de cereals, que després dividien de forma equitativa entre tota la població...».

Lyman Frank Baum és en si un personatge de novel·la: neix el 1856 amb una anomalia cardíaca i va ser escolarit-

zat a casa, on s'aficionà als contes de fades. Amb el temps serà redactor a revistes i diaris. Treballarà en feines diverses: criador de pollastres, botiguer, gestor de teatres... Es casarà amb una sufragista d'esperit independent, Maud Cage, que participarà en la redacció de la *Història del sufragi femení* i que publicarà *Dona, Església i Estat*. Tindran mil dificultats econòmiques, es traslladaran de Nova York a Chicago i després a Hollywood, on ja al final de la seva vida es dedicarà a adaptar l'univers d'Oz al cinema i al teatre. Ens hem de demanar si la censura del llibre podria llegir-se també com un retret cap a les idees i la forma de vida del seu autor.

El Mag d'Oz bé podria formar part del *Partenó dels llibres prohibits*, monument efímer i contemporani contra la censura, ideat per l'artista argentina Marta Minujín el 2017 a Alemanya amb motiu de la Documenta de Kassel. Aquest monument va presidir la Friedrichsplatz, on els nazis van cremar uns dos mil llibres a l'*Aktion wider donin undeutschen Geist* (campanya contra l'esperit no-germànic). L'obra està basada en una que la mateixa artista va realitzar el 1983, després de la caiguda de la dictadura militar a l'Argentina, reunint els llibres que havien estat prohibits per la junta militar de govern. Quan es va desfer la instal·lació, els visitants agafaven els exemplars i se'ls emportaven. Una acció per retornar els llibres a la circulació pública i a la ciutadania que també es va plantejar a Kassel. L'obra és un símbol de resistència envers la prohibició dels escrits i la persecució dels seus autors.

La prohibició sobre els llibres és gairebé inherent a la seva existència. El context històric i polític actual, en molts llocs, perpetua aquest fet. Tal com analitza Coetzee, «el consens liberal sobre la llibertat d'expressió, que tal vegada un temps podia dir-se que regnava entre els intel·lectuals occidentals i que, de fet, va contribuir en gran mesura a definir-los com a col·lectiu, ha deixat d'imperar».¹ És per això que la llibertat d'expressió, que hem pressuposat com un pilar inamovible de l'Estat de dret, s'ha de seguir reivindicant. Tot i l'advertit, podem dir que llegir ens ha fet i ens fa lliures. A cada censor i a cada prohibició li haurien de correspondre milions de lectors que llegeixin i preservin la memòria dels llibres perquè a pesar de l'aparell censor, cada publicació retirada forma part de la Història.

1. COETZEE, J.M., *Contra la censura. Ensayos sobre la pasión por silenciar*, Barcelona: Penguin Random House, 2007, p. 22.

Aquesta plaquette ha estat possible en part gràcies a les recaptacions per taquilla inversa cedides al PEN Català, dins del Festival Tocats de Lletra 2018 de Manresa, durant els actes:

—19 d'octubre, «Contra el caire del temps». Homenatge a Montserrat Abelló.

—25 d'octubre, «A la panxa el tro». Recital contra les violències sexuals i de gènere.

—26 d'octubre, «Ponts de llengües». Recital de cloenda del Festival.

El PEN Català és una plataforma per a la projecció internacional de la literatura i dels escriptors i escriptores de tots els territoris de llengua catalana. És un dels centres més antics de la xarxa mundial d'escriptors PEN Internacional. Des de 1922, defensa la llibertat d'expressió i els drets lingüístics, salvaguarda el patrimoni literari català i promou el diàleg intercultural.